

Vereniging van leraren in de
Economisch/maatschappelijke vakken

Schelluinen, 26 januari 2019

Aan: het ontwikkelteam M&M
Betreft: feedback op tussenproduct 4

Beste leden van het ontwikkelteam,

Via deze brief wil de Vecon reageren op het 4^e tussenproduct. We beginnen met een aantal opmerkingen m.b.t. het inleidende gedeelte, vervolgens worden de grote opdrachten besproken en tot slot geven we jullie nog een paar aandachtspunten mee.

Het eerste dat ons opviel was het kopje 'een gemeenschappelijk begrippenkader M&M'. Dat leek ons een goede zaak. Tot onze teleurstelling wordt alleen geconstateerd dat de verschillende vakken een eigen begrippenkader/vaktaal hebben en dat dit tot verwarring kan leiden. We hopen dat er nog een moment komt dat die begrippenkaders worden uitgewerkt zodat we elkaar wel begrijpen en dat samenwerking op een hoger plan getild kan worden. Maar vooral hopen we dat er in de toekomst echt een gemeenschappelijk begrippenkader zal worden ontwikkeld.

Op verschillende plaatsen in het document komen we inconsequenties tegen in het gebruik van begrippen. Bijv. dimensies versus aspecten, organisaties versus instituties, waarden in de plaats van beoordelen en evalueren (zie taxonomie van Bloom), thema versus vraagstuk. Dimensies en thema staan niet in de begrippenlijst.

Bij de opsomming van denkwijzen die binnen M&M aan de orde komen valt het ons op dat herhaaldelijk gesproken wordt over ruimte en tijd. We zouden hier omstandigheden aan toegevoegd willen hebben, eventueel sociaal-economische omstandigheden. Bij denken in oorzaken en gevolgen zou het toevoegen van organisaties (naast individuen) het stukje vollediger maken. Bij denken vanuit anderen staat een hele ris oorzaken van verschillen, ook hier missen we de sociaal-economische omstandigheden.

In het overzicht van de werkwijzen valt ons op dat er geen duidelijk onderscheid is, ze lopen in elkaar over. Op diverse plaatsen staat bijv. presenteren, data verwerven, selecteren en evalueren.

Op pagina 9 zien we staan dat de grote opdrachten samen de 'basis vormen voor leerlingen om de complexe begrijpen'. Het zijn toch geen leerlingopdrachten maar opdrachten aan het onderwijs? Misschien is het duidelijker om dit stukje anders te formuleren. In het tweede gedeelte van deze alinea komen weer andere tijden en andere plaatsen aan de orde. Ook hier zou andere omstandigheden een nuttige aanvulling zijn.

We zijn het niet eens met de manier waarop economische aspecten worden omschreven. In ieder geval zou eraan toegevoegd moeten worden 'organisaties', zodat er staat: de wijze waarop mensen en organisaties in hun behoeften voorzien. Liever hebben we nog dat voor alle betrokken vakken een korte omschrijving van hun 'perspectief' wordt geformuleerd; hoe kijken we vanuit deze vakken naar de maatschappij? Aan het lijstje aspecten zien we graag ook het historisch en het geografisch aspect toegevoegd.

We zijn het eens met het ontwikkelteam dat bepaalde contexten een plek in het nationale curriculum moeten gaan krijgen maar zien deze contexten graag wat algemener geformuleerd zodat ze bestendig zijn en niet over een paar jaar verouderd. Actualiteit zou in ieder geval een context moeten zijn waarvoor tijd wordt ingeruimd.

De ordening van de grote opdrachten geeft veel meer houvast dan de vorige keer. Toch willen we hier wel het een en ander over zeggen. Zoals wij het lezen zien we in GO1 en GO2 de basis van de vakken geschiedenis en aardrijkskunde. GO3 t/m GO8 gaan over aspecten van de maatschappij en GO10, 11 en 12 zijn contexten. Het is wat lastig om GO3 t/m GO 8 te omschrijven, het is feitelijk een combinatie van contexten en concepten van allerlei vakken waarbij soms een wat geforceerde scheiding tussen vakken opvalt.

De Vecon mist een belangrijk onderdeel van M&M in het totaal van de grote opdrachten. De leerling moet worden voorbereid op functioneren in de maatschappij. Daarbij is niet alleen van belang hoe die maatschappij is ontstaan en hoe in andere gebieden maatschappijen functioneren. Deze leerling moet zichzelf gaan redden en begrijpen wat er om hem heen gebeurt. In diverse rollen zal de leerling keuzes moeten maken en consequenties van die keuzes overzien, begrijpen wat er speelt, met wie samengewerkt kan worden en hoe zijn doelen te bereiken. Als scholier, student, werknemer, burger, kiezer, lid van een sportvereniging of kerk, ondernemer, zorgbehoefte, enz. In de diverse grote opdrachten komen deze rollen soms aan de orde, afhankelijk van hoe je ernaar kijkt. Wij zijn overtuigd van het feit dat deze voorbereiding op het functioneren in de maatschappij zo belangrijk is dat er een aparte GO moet worden geformuleerd, met bijv. de titel: Rollen en Keuzes. De eerste drie grote opdrachten (de huidige GO 1 en 2 en de door ons voorgestelde GO Rollen en Keuzes) leggen dan de basis voor de benodigde kennis. In de overige grote opdrachten kan naar behoefte uit deze kennis worden geput en kan die kennis worden uitgebouwd afhankelijk van het onderwerp en accent.

Bij GO 1 en 2 willen we nog het volgende inbrengen: zoals ze nu zijn geformuleerd is het puur vanuit één vak geredeneerd terwijl bijv. gebieden in onze ogen automatisch zouden moeten leiden tot een gesprek over handel, productiespreiding, op ieder kruispunt een winkel. Waarom liggen veel burchten op strategische punten langs waterwegen? Dan gaat het toch vanzelf over tolheffing, enz? De ontdekkingsreizigers waren vaak gewoon handelsmissies. De economische geschiedenis is verweven met de algemene geschiedenis. Kortom: een open blik en samenhang willen zien is in onze ogen heel belangrijk. Ook op deze plaats willen we pleiten voor de toevoeging omstandigheden bij opmerkingen over tijd en plaats.

Zoals eerder gezegd vinden we GO3 t/m 8 er wat tussenhangen omdat het een combinatie is van concepten en contexten. Toch zien we dit niet als bezwaar. Wel denken we dat het goed zou zijn om het aantal te beperken, het onderscheid is nu soms wat geforceerd en daardoor in tegenspraak met het streven naar samenhang en vakoverstijgend werken.

GO 3 en 4 zouden prima één opdracht kunnen zijn. Wij zien welvaart en welzijn altijd als elkaar aanvullende begrippen.

Bij de huidige GO3 hebben we relatief veel op te merken.

We willen aangeven dat de term schaarste niet volledig in de economische zin is gebruikt. Economen zien schaarste niet als zeldzaam maar als het opofferen van tijd of geld waarbij iets anders wordt

ontzegd; tijd voor huiswerk inruimen betekent minder gamen. Typisch een vakbegrip dat in de thuistaal een andere betekenis heeft.

Waar gesproken wordt over keuzes op het gebied van productie, consumptie en verdeling zouden we het minder algemeen willen maken door bijv. verhogen van uitkeringen of marktwerking in de zorg te noemen. Dat verhoogt voor niet-economen misschien de urgentie.

Als over verschillende rollen wordt gesproken vinden we klasgenoot, consument, burger of producent van zeer verschillende orde. Klasgenoot betekent vooral 'lid van een groep', de anderen houden in dat vanuit een bepaald oogmerk keuzes moeten worden gemaakt. We denken dat werknemer bijv. beter zou kunnen worden genoemd dan klasgenoot.

We hebben moeite met de term instituties in deze opdracht. Wat wordt hiermee bedoeld? Gewoon organisaties (daaronder vallen bedrijven, verenigingen, enz.) of door mensen ontworpen wetten, regels en organisaties (zoals overheden, vakbonden en het juridisch systeem), die spelen een andere rol. We missen hier en ook op andere plaatsen de non-profit sector, de goede doelen, de sociale ondernemingen.

Terwijl financiële (zelf)redzaamheid steeds meer aandacht krijgt in de praktijk valt dit onderdeel hier nauwelijks op.

In dit hele welvaartverhaal mag overvloed van geld en spullen, eventueel consumentisme, niet ontbreken. We hebben teveel van alles, behalve persoonlijke aandacht en tijd. Hier ligt ook een belangrijke link met welzijn.

Bij GO4 zien we in de inhoud staan dat op groepsniveau wordt geïnvesteerd in sociale veiligheid, op maatschappelijk niveau het bijv. gaat over verkeersveiligheid en de verzorgingsstaat. We zijn het met deze indeling van niveaus en wat er gebeurt niet eens. Waar het gaat over het organiseren van de zorg voor anderen zou daar dichtbij en ver weg kunnen worden toegevoegd. Welzijn is nauw verbonden met welvaart, inkomen, werk. In deze GO zouden duurzaamheid en milieu niet misstaan.

GO5 en GO6 zouden wat ons betreft ook gecombineerd kunnen worden. Het onderscheid is zeer geforceerd. In onze ogen gaat het hier om burgerschap en kunnen de grote opdrachten uit dat leergebied hier ingevoegd worden. We denken dat het hier ook over waarden en normen zou mogen gaan. We dachten zelf ook aan diversiteit, ongelijkheid en verdeling maar op woensdag 23 januari is uitgelegd dat daar een GO van burgerschap aan is gewijd.

In GO 6 wordt gesproken over groepen en/of culturen, misschien is het beter om hier alleen te spreken over groepen of meer algemeen over samenwerken. De uitwerking komt daarna in de volgende zin. Wel zouden we hier graag iets zien over de sociaal economische omstandigheden. Zo hangen dromen en idealen van mensen voor een deel daarvan af. Tevens is groepsgedrag/ groepsdruk een item.

GO 7 en GO 8 liggen ook zeer dicht tegen elkaar aan. We zouden invloed breder willen neerzetten en hier ook bijv. sportverenigingen (of -koepels), kerk, de 'groep' willen zien als invloedrijk of uitoefenaren van macht. Ook de machtsbronnen zijn breder, bijv. vaardigheden, uiterlijk, eigenschappen. Vergeet niet te spreken over niet georganiseerde macht en over niet legitieme macht en corruptie.

Bij GO8 wordt gesproken over 'in de klas, in de economie,'. De term economie is hier nogal onduidelijk, wat wordt er precies bedoeld? De maatschappij? Wat wel zou kunnen is het noemen van de buurt, de gemeente... dat is wat dichterbij de leerlingen en in de praktijk niet onbelangrijk. Het stukje over conflict is een nieuw maar wel belangrijk onderwerp. Veel leraren weten zich hier misschien geen raad mee. We denken dat deze GO zich bij uitstek leent voor het bespreken van het feit dat bijv. de EU is ontstaan om oorlog te voorkomen. Ook grote toernooien in de sport vervullen zo'n functie, net als kartelvorming.

De Vecon gaat er van uit dat de basis die is gelegd in de eerste grote opdrachten (incl. de door ons voorgestelde GO Rollen en Keuzes) zal leiden tot bouwstenen die in de volgende grote opdrachten ook kunnen worden ingezet (wat nu GO 3 t/m 8 is). Het is een andere manier van ordenen van de

vakconcepten en kan stimulerend werken bij het daadwerkelijk ontwikkelen van een leergebied of verdergaande samenwerking tussen vakken. In de laatste drie grote opdrachten kunnen opnieuw diezelfde bouwstenen worden toegepast. Het is daardoor mogelijk te variëren en een doorlopende leerlijn te bouwen waarin leerlingen dezelfde concepten op verschillende momenten op verschillende manieren ingezet zien worden. Zelfs als (groten)deels gewerkt wordt in aparte vakken kunnen vakoverstijgende projecten vormgegeven worden op basis van de grote opdrachten. Dan bieden de keuzes voor deze grote opdrachten door het ontwikkelteam M&M mogelijkheden voor samenhangend onderwijs.

GO9 is een belangrijke contextopdracht. We hopen dat in de bouwstenen ook de begrippen protectionisme, nationalisme en populisme zullen worden meegenomen want globalisering brengt ook tegenbewegingen voort. Ook wordt globalisering bevorderd door o.a. informatietechnologie. Als het nog niet op een andere plaats in de grote opdrachten aan de orde komt zou hier de reden voor samenwerking tussen landen kunnen worden genoemd: economisch belang en voorkomen van oorlog. De Vecon vindt het prima dat er grote contextopdrachten zijn maar dan zouden er wel linken in moeten zitten naar alle vakken. Verschillende concepten uit verschillende vakken moeten er in terugkomen. Leerlingen kunnen dan zien op welke manieren je naar zo'n vraagstuk kunt kijken. Opnieuw benadrukken we het belang van verbreding van het uitgangspunt tijd en plaats, vergeet de omstandigheden niet!

GO10 heeft een thema dat de komende jaren zeker een belangrijke rol zal spelen. We denken dat een aantal economische aspecten hierbij relevant is. Want: wie gaat dit betalen? In de economie spreken we over een gevangenendilemma: als iedereen afwacht tot een ander in actie komt zijn we met z'n allen slechter af. Er is in dit kader ook sprake van externe effecten, de termen welvaart en welzijn komen langs, macht speelt een rol. Het is een complex verhaal dat ook effect heeft voor de rest van de wereld.

GO11 geeft ons ook inspiratie. We zien direct de economische kanten van het verhaal. Automatisering heeft veel kanten, zowel investeringen als werkgelegenheid voor lager opgeleiden spelen een rol, milieuvraagstukken dringen zich op. Transport kost niet alleen geld maar ook energie, moeten we dan productie elders in de wereld terugdringen? In het vak bedrijfseconomie komt ook investeringsselectie aan de orde: de keuze die bedrijven maken is over het algemeen gebaseerd op resultaten. Daarnaast willen we nog het punt noemen dat technologische ontwikkeling niet alleen het beantwoorden van vragen uit de markt betreft maar ook nieuwe markten doet ontstaan. Wie vroeg er 20 jaar geleden om een I-pad?

Kortom: de grote opdrachten hebben ons geïnspireerd maar vragen nog om aanpassing.

Onze laatste opmerking over de grote opdrachten betreft de drieslag onder het kopje inhoud. In onze ogen zou overal moeten staan dat het leergebied M&M het wereldbeeld van leerlingen vormt en vergroot. Bij het onderdeel persoonsvorming is de omschrijving vaak wat geforceerd omdat grote zaken worden terugvertaald naar wat die leerling er zelf mee kan. We denken dat het gewoon prettig kan zijn om iets te begrijpen zonder dat je dan jezelf beter kunt plaatsen in de complexe wereld, en andere mooie omschrijvingen. We begrijpen echter dat deze drieslag gevraagd wordt van het ontwikkelteam en het lastig is om dit onder woorden te brengen.

Dan nog een aantal aanbevelingen.

Van diverse collega's hoorden we dat ze de terminologie in de grote opdrachten te weinig ambitieus vinden. Handelingswerkwoorden als beschrijven en verklaren mogen worden gebruikt, ook voor jonge kinderen zou dit moeten kunnen. Verder missen we de verandering, het lijkt alsof de wereld heel statisch is.

Een nieuw curriculum biedt nog geen garantie voor nieuw onderwijs. We hopen dat er vanuit de ontwikkelteams aanknopingspunten geboden worden voor een andere manier van lesgeven.

Om het onderwijs en de leraren te helpen daadwerkelijk op een andere manier te gaan werken is het belangrijk om ook aan plannen te werken voor nascholing. De perspectieven van de andere vakken binnen een leergebied zouden in korte cursussen aan de orde kunnen komen, maar ook de beginselen van filosofie, onderwerpen en aanpak van burgerschap/sociologie en natuurlijk ook digitale geletterdheid. Daarnaast is het nodig om leraren in het primair onderwijs vertrouwd te maken met vakken/concepten die ze nog niet kennen bijv. uit de economische vakken Vakoverstijgend werken, werken aan samenhang en misschien in sommige gevallen de stap richting leergebied gaan niet vanzelf, daar is kennis en tijd voor nodig.

We wensen het ontwikkelteam veel sterkte, energie en wijsheid toe en zijn erg benieuwd naar de volgende tussenproducten.

Met vriendelijke groet,

Jeannet Hommel
voorzitter